

Podsumowanie działalności

w latach
2023–2024

Wraz z **utworzeniem Viadrina Center of Polish and Ukrainian Studies (VCPU)** w czerwcu 2023 roku, poprzez połączenie *Centrum Interdyscyplinarnych Studiów o Polsce* oraz *Katedry Entangled History of Ukraine*, Uniwersytet Europejski Viadrina powołał jednostkę naukową mającą na celu konsolidację i wzmocnienie interdyscyplinarnych badań nad społeczeństwem, kulturą, polityką, gospodarką i rozwojem prawnym Polski i Ukrainy zarówno w kontekście historycznym jak i współczesnym, z uwzględnieniem ich europejskich i globalnych powiązań oraz transnarodowej perspektywy. Tym samym Viadrina nawiązuje do swojej misji założycielskiej – wspierania interdyscyplinarności i międzynarodowości, współpracy polsko-niemieckiej oraz współpracy w regionie Europy Wschodniej, jak również integracji europejskiej.

Kierownictwo Centrum objęli prof. dr Dagmara Jajeśniak-Quast oraz prof. dr Andrii Portnov. W skład **rady naukowej** weszło sześciu uznanych międzynarodowych naukowców: prof. dr Rory Finnin (Uniwersytet w Cambridge), prof. dr Teresa Gardocka (Uniwersytet SWPS, Warszawa), prof. dr Natalia Khanenko-Friesen (Uniwersytet Alberty), prof. dr Brian Porter-Szűcs (Uniwersytet Michigan), prof. dr Magdalena Saryusz-Wolska (Niemiecki Instytut Historyczny, Warszawa) oraz prof. dr Yaroslav Prytula (Katolicki Uniwersytet Ukraiński, Lwów).

30 listopada 2023 roku odbyło się **uroczyste otwarcie** Centrum z udziałem wielu znamienitych gości. Oprócz przemówień powitalnych minister nauki Brandenburgii dr Manji Schüle, zastępcy ambasadora Rzeczypospolitej Polskiej w Niemczech Pawła Gronowa i ambasadora Ukrainy w Niemczech Oleksiia Makeieva, szczególną uwagę zwrócono na znaczenie Centrum z perspektywy naukowej: „To Centrum jest ogromnym wzbogaceniem niemieckiej nauki. Jego widoczność, także w samej nazwie, ma kluczowe znaczenie dla wprowadzenia studiów ukraińskich na wyższe miejsca w agendzie politycznej” – powiedziała prof. dr Maren Röger, dyrektor Instytutu Historii i Kultury Europy Wschodniej Leibniza w Lipsku, podczas dyskusji panelowej moderowanej przez prof. dr. Rory’ego Finnina, profesora studiów ukraińskich na Uniwersytecie w Cambridge.

Na otwarciu spotkania Finnin podkreślił, że dla wielu osób obecnych na sali dostarczenie studentom narzędzi intelektualnych, pomagających im lepiej poznawać Polskę i Ukrainę jest codziennością. „Dziś, na tym panelu, chcemy nie tylko uczyć się o tych krajach, ale także uczyć się z tymi krajami. Co zyskujemy, gdy traktujemy Polskę i Ukrainę bardzo poważnie – nie tylko jako obiekty poznania naukowego?” W swoim wykładzie inauguracyjnym pt. *Ukrainian Studies at Viadrina. Thinking about New Possibilities and Challenges* prof. dr Andrii

Portnov przedstawił możliwości, jakie oferują studia ukraińskie na Viadrynie, podkreślając ogromny potencjał wynikający z połączenia wybitnych kompetencji regionalnych na polsko-niemieckim pograniczu z podejściem transregionalnym i transnarodowym.

Równocześnie z otwarciem Centrum nadeszła pierwsza decyzja o wsparciu finansowym dla studiów ukraińskich na Viadrynie: Fundacja im. Margi i Kurta Möllgaardów w ciągu najbliższych dwóch lat będzie finansowo wspierać rozwój usieciowienia międzynarodowych studiów ukraińskich. W ramach tego projektu powstał **blog naukowy *Entanglements: Polish and Ukrainian Studies***. Z okazji pierwszej rocznicy istnienia VCPU blog zainaugurowano dziesięcioma wpisami poświęconymi pytaniu *What new perspectives for research on Central and Eastern Europe could be opened up by entangled Polish-Ukrainian studies?*

Badania, konferencje i publikacje

Jednym z kluczowych obszarów badawczych VCPU jest **transformacja w Europie Środkowo-Wschodniej**. Projekt sieciowy *Blokady modernizacyjne w gospodarce i nauce NRD. Powstanie i konsekwencje w porównaniu wewnątrzniemieckim oraz z krajami sąsiednimi w Europie Środkowo-Wschodniej (Mod-Block-DDR)*, zatwierdzony w 2023 r. na drugą fazę z dofinansowaniem w wysokości 625 000 euro tylko dla VCPU do września 2025 r., już przynosi istotne wyniki, prezentowane w wystąpieniach konferencyjnych i publikacjach. Szczególne wyróżnienie należy się monografii dr. Falka Flade *Innovation und Planwirtschaft?*, która ukazała się nakładem wydawnictwa Duncker & Humblot w 2024 r. Ważnym osiągnięciem jest również

publikacja *Roadblocks to the Socialist Modernization Path and Transition. Evidence from East Germany and Poland*, wydana w 2024 roku przez Palgrave Macmillan, pod redakcją Jutty Günther Dagmary Jajeśniak-Quast, Udo Ludwiga oraz Hansa-Jürgena Wagenera. Książka ta przedstawia anglojęzycznej społeczności naukowej wyniki pierwszej fazy projektu.^[1]

Prof. dr Dagmara Jajeśniak-Quast, jako główny kierownik projektu Mod-Block-DDR (w którym udział biorą również uniwersytety w Bremie i Jenie), przedstawiła wizję dalszych działań badawczych następująco: „Wyniki badań z pierwszej fazy mają zostać teraz zweryfikowane poprzez porównania i zestawienia z krajami sąsiednimi w Europie Środkowo-Wschodniej, w szczególności z Polską, Czechami i Ukrainą”.

Kolejnym istotnym obszarem badań są **polско-niemiecko-ukraińskie powiązania w przeszłości i teraźniejszości, historia nauki niemiecko-ukraińskiej, transfer kulturowy oraz historia idei w Europie Środkowej i Wschodniej**. Prof. dr Andrii Portnov opublikował w tym zakresie liczne książki, m.in. *Polska i Ukraina: wspólna historia, asymetryczna pamięć* (Berlin-Warszawa 2023), *Omeljan Pritsak and the Intellectual Origins of the Ukrainian „Harvard Miracle“* (Harvard University Press 2024), a wspólnie z Tetianą Portnovą *Dnipro. Biografiia velykoho mista v stepu* (Vikhola 2024). Warto również wspomnieć o wydanej (we współpracy z Natalią Kotenko-Vusatyuk) antologii *Dichtung der Verdammten. Eine Anthologie ukrainischer Dichtung*, w wyborze i tłumaczeniu Oswalda Burghardta (pseud. Jurij Klen). Jest to dwujęzyczne wydanie w językach niemieckim i ukraińskim, które ukazało się nakładem Arco-Verlag w 2024 roku.

[1] Dotychczasowe wyniki badań przedstawia również wydany pod koniec 2022 roku tom 11 serii wydawniczej *Interdisciplinary Polish Studies: Transformation in Polen und Ostdeutschland. Voraussetzungen, Verlauf und Ergebnisse* pod redakcją Falka Flade, Anny M. Steinkamp i Konrada Walerskiego.

Również w 2024 roku dr Stephan Rindlisbacher zakończył postępowanie **habilitacyjne**, poświęcone badaniu wyznaczania granic administracyjnych we wczesnym państwie sowieckim. Publikacja wyników zatytułowana *Borders in Red. Managing Diversity in the Early Soviet Union* znajduje się w druku. Praca habilitacyjna historyka dr. Franka Grelki zatytułowana *Mörderische Verschwendung. Der Beginn des Holocaust im Generalgouvernement* została jednogłośnie przyjęta przez komisję habilitacyjną Wydziału Kulturoznawstwa Viadriny. Zakończenie tego postępowania habilitacyjnego przewidziane jest na początek 2025 r. W grudniu 2024 r. Johannes Kleinmann również z powodzeniem obronił tytuł **doktora** (w formie Cotutelle, realizowany wspólnie przez Uniwersytet Wiedeński i Viadrinę). Jego rozprawa doktorska jest zatytułowana *Emanzipation durch Transformation? Politiken und Debatten zu Arbeit und Geschlecht in Polen (1980–2004)*.

W latach 2023–2024 zorganizowano liczne **konferencje naukowe i sympozja**. Już w połowie listopada 2023 r. świętowaliśmy 100. rocznicę urodzin laureatki Literackiej Nagrody Nobla Wisławy Szymborskiej podczas międzynarodowej konferencji „*Niektórzy lubią poezję...*” – międzynarodowa recepcja twórczości Wisławy Szymborskiej, która została zorganizowana we współpracy z Fundacją im. Karła Dedeciusa, Uniwersytetem Wrocławskim i Collegium Polonicum. Wyniki tej konferencji ukazały się pod koniec 2024 roku jako tom 14 serii wydawniczej VCPU – IPUS.

Pierwszą konferencją w 2024 r. było symposium Niemiecko-polski obszar przygraniczny: współpraca gospodarcza między wizją a rzeczywistością (kwiecień 2024), na które zaprosiły VCPU oraz Frankfurter Netzwerkstatt. W centrum wydarzenia znalazły się tezy analizy Daniela Sadeckiego dotyczącej potencjału gospodarczego Dwumiaста Frankfurt nad Odrą –

Ślubice. Rozszerzona wersja tej analizy zostanie opublikowana w styczniu 2025 roku jako tom 15 serii IPUS, w wersji dwujęzycznej – polskiej i niemieckiej.

W maju 2024 r. VCPU zorganizowało „3rd Prof. Jan Winiecki Scientific Conference”, podczas której na Viadrinie gościli m.in. prof. dr Leszek Balcerowicz oraz prof. dr Philipp Ther – dwie kluczowe postacie w badaniach nad transformacją.

We wrześniu 2024 r. na Viadrinie po raz pierwszy odbyła się konferencja międzynarodowej sieci badawczej „Tensions of Europe”. Sieć ta zajmuje się międzynarodowymi badaniami, dydaktyką oraz transferem wiedzy z zakresu technologii a także historii Europy. Wydarzenie, zorganizowane przez VCPU we współpracy z European New School (ENS), zgromadziło około 150 uczestników. Przed konferencją odbyła się trzydniowa szkoła letnia dla 20 młodych naukowców z różnych państw europejskich.

W październiku 2024 r. odbyło się sympozjum „Poland and Its Neighbours in the 20th and 21st Century, 1918–2022. Convergences and Divergences”, zorganizowane we współpracy z Wydziałem Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego.

VCPU uczestniczyło również w licznych innych konferencjach w formie paneli, sekcji i wystąpień. Warto m.in. wymienić jubileuszową konferencję

Viadrina Center B/ORDERS IN MOTION *Contesting 21st Century B/Orders* (wrzesień 2023), 6. Kongres Polskoznawczy w Dreźnie (marzec 2024), hybrydową konferencję w Dnieprze *War and the Perspective of Historians. How Living During Catastrophe Shapes Our Understanding of the Past* (kwiecień 2024), II Kongres Badań nad Polską, Litwą, Ukrainą i Białorusią (wrzesień 2024) na Uniwersytecie Warszawskim, oraz 56. Konwencję ASEES w Bostonie (listopad 2024).

Dydaktyka i szkoły letnie

We wrześniu 2023 roku VCPU, we współpracy z Uniwersytetem im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, zorganizowało pierwszą polsko-niemiecko-ukraińską szkołę letnią *Start Ups. Transfer and Digital Studies*, w której udział wzięło 30 studentów z tych trzech krajów. Rok później, we wrześniu 2024 roku, odbyła się druga edycja tej szkoły, tym razem pod hasłem *Wspólna Europa jako przestrzeń i wyzwanie*, zorganizowana w Toruniu.

VCPU oferuje w każdym semestrze od 8 do 10 zajęć akademickich dotyczących tematów polskich i ukraińskich w powiązaniu europejskim, prowadzonych w języku niemieckim, polskim lub angielskim. Szczególnym formatem są zajęcia realizowane we współpracy z lektoratem języka polskiego w Centrum Językowym, a od 2024 roku także z lektoratem języka ukraińskiego. Wiele seminariów jest dwujęzycznych, a podczas niektórych studenci czytają teksty, referują i dyskutują jednocześnie nawet w czterech językach: polskim, ukraińskim, niemieckim i angielskim. W styczniu 2024 roku w celu wzmocnienia języka ukraińskiego jako języka naukowego rozpoczęto serię wykładów zatytułowaną *Open Lectures in Ukrainian Studies*, prowadzoną w języku ukraińskim. Do tej pory odbyło się ich już sześć. Szczególnym zainteresowaniem cieszył się wykład honorowego

przewodniczącego PEN Ukraine, Mykoły Riabczuka, wygłoszony 13 maja 2024 roku, który zgromadził 4690 wyświetleń na kanale [YouTube VCPU](#).

Już po raz drugi dr Kamila Schöll-Mazurek zdobyła dofinansowanie na realizację **modułu Jean Monnet** dotyczącego spójności społecznej w Europie różnorodności. W ramach [projektu](#) Onboarding in Europe? Social Cohesion in a Europe of Diversity. Strategies, Controversies, Future prowadzi zajęcia dydaktyczne na Viadrinie.

Usieciowienie i transfer

W celu lepszej integracji badań nad tematyką Europy Środkowo-Wschodniej na Viadrinie powstało Kollokwium Badawcze im. Jerzego Giedroycia, które wspiera współpracę Katedr Dyktatury i Demokracji, Niemiec i Europy Wschodniej od 1914 roku do współczesności, Kultury i Historii Europy Środkowo-Wschodniej, Literatur Wschodnioeuropejskich, Interdyscyplinarnych Studiów o Polsce oraz Entangled History of Ukraine. Od inauguracji w semestrze zimowym 2023/24 odbyło się już ponad 50 wykładów. W semestrze letnim 2024 roku kierownictwo kolokwium objął prof. Portnov, który zapraszał młodych badaczy do przedstawienia aspektów polsko-ukraińskich powiązań.

Jednym z najważniejszych wydarzeń była **prezentacja książki** *Erschütterungen: Was unsere Demokratie von außen und innen bedroht*

z udziałem jednego z jej autorów, byłego prezydenta Niemiec Joachima Gaucka, która spotkała się z tak ogromnym zainteresowaniem, że wydarzenie zostało przeniesione do większej sali.

W 2024 roku Uniwersytet Europejski Viadrina uzyskał wsparcie Niemieckiej Centrali Wymiany Akademickiej (DAAD) na utworzenie **Kompetencyjnego Związku Interdyscyplinarnych Studiów Ukraińskich Frankfurt nad Odrą – Berlin (KIU)**, wygrywając konkurs na rozwój interdyscyplinarnych studiów ukraińskich na niemieckich uczelniach, obok projektu *Denkraum Ukraine* na Uniwersytecie w Ratzbonie. DAAD przeznaczyła na ten cel łącznie niemal 2,5 miliona euro na okres do końca 2028 r. W skład konsorcjum KIU wchodzi poza Viadriną: Centrum Studiów Wschodnioeuropejskich i Międzynarodowych (ZOiS), Uniwersytet Humboldtów w Berlinie, Wolny Uniwersytet w Berlinie, Berlińsko-Brandenburska Akademia Nauk oraz Wissenschaftskolleg w Berlinie. Dzięki temu wsparciu możliwe będzie wdrożenie kluczowych elementów rozwoju studiów ukraińskich na Viadrinie, takich jak: studia certyfikowane Ukrainian Studies, interdyscyplinarne kolegium doktoranckie, czy organizacja Kongresu Ukraińskiego.

We współpracy z Instytutem Pileckiego, Centrum Badań Historycznych PAN w Berlinie oraz Federalnym Archiwum Niemiec powstała inicjatywa **Festung Archiv Ukraine**. W jej ramach

zaproszono pracowników różnych archiwów regionalnych z Ukrainy, aby zaprezentowali znaczenie swojej pracy w kontekście trwającej wojny. W 2024 roku przedstawiciele Państwowego Archiwum Obwodu Kijowskiego odwiedzili m.in. Archiwum Miejskie we Frankfurcie nad Odrą.

Organizacja wydarzeń publicznych we współpracy z instytucjami w Berlinie i Brandenburgii stanowi istotny element działalności VCPU. Przykładami takich wydarzeń są: prezentacja książki *In den Häusern der anderen* z udziałem jej autorki Karoliny Kuszyk, która odbyła się w Muzeum Kleista w czerwcu 2023 roku oraz dyskusja na temat *Überraschende Befunde zur Modernisierung in der DDR und der Volksrepublik Polen: Potentiale für künftige Transformationen*, która miała miejsce w Przedstawicielstwie Krajowym Brandenburgii w Berlinie w marcu 2024 roku. W wydarzeniu wziął udział m.in. Carsten Schneider, minister stanu i pełnomocnik rządu federalnego ds. Niemiec Wschodnich.

W październiku 2024 roku, we współpracy z Instytutem Historii Stosowanej oraz Deutsches Kulturforum Östliches Europa, zorganizowano wycieczkę historyczną **Centrum leży na Wschodzie z prof. dr. Karlem Schlögalem**. Ponad 60 absolwentów Viadriny, przyjaciół i uczniów prof. Schlögela odwiedziło miejsca historyczne położone na wschód od Odry. Wycieczka była okazją do poznania historycznego znaczenia

takich miejsc jak nabyta przez Muzeum Regionalne synagoga w Międzyrzeczu (dawne Meseritz) oraz nowe muzeum w Zbąszyniu (dawne Bentschen), które ukazują ogromny potencjał tej części regionu dla polsko-niemieckiej współpracy historycznej.

Seria wydawnicza Interdisciplinary Polish Studies (IPS), ukazująca się w wydawnictwie Harrassowitz, została w 2024 roku rozszerzona i obecnie nosi nazwę **Interdisciplinary Polish and Ukrainian Studies (IPUS)**. W latach 2023–2024 opublikowano trzy tomy, obejmujące szeroki zakres tematyczny: historię powojenną Żydów w amerykańskiej i brytyjskiej strefie okupacyjnej Niemiec (IPS 12), badania dotyczące kobiet i płci w Polsce okresu transformacji (IPS 13) oraz wieloautorską publikację poświęconą międzynarodowej recepcji twórczości polskiej poetki i laureatki Nagrody Nobla Wisławy Szymborskiej (IPUS 14). Już w styczniu 2025 roku ukaże się kolejny tom serii przedstawiający badania na temat atrakcyjności dwumiasta Frankfurt nad Odrą – Słubice jako lokalizacji gospodarczej (IPUS 15).

→ **Publikacje VCPU 2023**, → **Publikacje VCPU 2024**

Jednym z **najważniejszych momentów medialnej** obecności VCPU w minionym roku był dokument na kanale telewizyjnym ARTE *Blackbox Ukraine: Der Kampf um die Geschichte* (2024), w którym prof. dr Andrii Portnov wystąpił jako ekspert z zakresu historii Ukrainy. Obecnie trwają prace nad kolejnym filmem ARTE z udziałem prof. Portnova, dotyczącym europejskich obszarów przygranicznych w latach 1930–1945. Bozhena Kozakevych udzieliła wywiadu do dokumentu ARD *Lenin – Weg in den Terror*. 1 sierpnia 2024 roku MDR wyemitowało wywiad z dr. Frankiem Grelką na temat znaczenia Powstania Warszawskiego. Prof. dr. Dagmara Jajeśniak-Quast była gościem w licznych programach radia RBB. Ponadto wystąpiła jako ekspertka w drugiej części filmu *Deutsch-polnische Beziehungen. Der lange Weg der Annäherung*, wyprodukowanego przez Institut für Film und Bild in Wissenschaft und Unterricht (FWU). Film ten, wzbogacony o dodatkowe materiały dydaktyczne, będzie dostępny od nowego roku szkolnego 2025/26 dla uczniów i nauczycieli w mediatece FWU, instytutu medialnego 16 niemieckich landów.

Styczeń 2025

Dagmara Jajeśniak-Quast, Andrii Portnov